

O NECROPOLĂ A DACILOR LIBERI LA HÂRTOAPE (COM. VÂNĂTORI, JUD. IAȘI)

Ion IONIȚĂ¹

În urma informațiilor ajunse la Institutul de Arheologie din Iași referitoare la găsirea unor vase de lut întregi pe teritoriul fostului sat Țintirim, situat pe malul stâng al Siretului, atunci făcând parte din comuna Stolniceni-Ghițescu (raionul Pașcani, regiunea Iași), în ziua de 13 iulie 1962 am efectuat unele investigații în raza localității respective, pentru a stabili natura complexului semnalat și a prelua materialele arheologice salvate. Astfel, cu acel prilej am recuperat două vase de lut provenind dintr-un mormânt de incinerare aparținând dacilor liberi, precum și o monedă de argint romană, găsită în primăvara anului 1961 la distanță de circa 100 m de locul mormântului. În momentul efectuării cercetărilor, terenul era acoperit de o vegetație aflată în perioada de maximă dezvoltare, așa încât nu s-au putut observa pe suprafața terenului nici un fel de resturi ale unor eventuale vestigii arheologice.

Descoperirea mormântului a fost făcută în vatra satului, în grădina lui Botea Petru, la circa 20 m spre nord de o moară (Fig. 1), motiv pentru care localnicii numesc locul *La Moară*. După relatările localnicilor, mormântul a fost descoperit la adâncimea de 1,20 m cu prilejul săpării gropii pentru amenajarea unui beci. Din aceleași informații rezultă că la circa 1 m depărtare de urnă a fost observată o suprafață neregulată de aproximativ 0,70 m² arsă la căramiziu, aflată la adâncimea de 1,20 m. Aceiași săteni au mai declarat că alte morminte de același fel s-ar mai fi descoperit cu ani în urmă cu ocazia săpării unei gropi în apropierea morii.

Vasul folosit ca urnă în mormântul de la Hârtoape (Fig. 2, 2) este de dimensiuni destul de mari și s-a păstrat întreg, cu unele mici și neînsemnate deteriorări din momentul descoperirii. Astfel, o toartă a fost desprinsă de corpul vasului și ruptă în două fragmente, iar un alt mic fragment a fost rupt din partea superioară a corpului vasului. Toate fragmentele desprinse din vas s-au păstrat și restaurarea recipientului este completă.

¹ Academia Română - Filiala Iași, Institutul de Arheologie, IAȘI.

Urna este din pastă fină cenușie, fiind acoperită cu angobă negricioasă, îndepărtată pe o mare parte a vasului. Este de tipul amforelor cu corp globular, două torți și fund inelar ușor profilat. Gâtul, aproximativ de formă tronconică, este delimitat la bază de o nervură în relief. Zona gâtului a fost acoperită cu angobă negricioasă și lustruită prin linii trase vertical, cu excepția a două fâșii verticale cu lățimea de circa 2 cm, fără angobă și nelustruite, situate de o parte și alta a vasului, aproximativ la egală distanță de cele două torți. Aceste zone au fost decorate una cu trei linii verticale, din care două în zigzag și una dreaptă între ele și alta, s-ar părea, doar cu o singură linie verticală în zigzag.

Pe umărul vasului, de la brâul în relief și până la limita de jos a torților este un decor de linii verticale cu lățimea de 2 mm, la distanță de circa 1 cm una de alta. Aceste linii au fost executate după acoperirea vasului cu angobă negricioasă, așa încât instrumentul cu care s-a executat decorul, deși a pătruns numai puțin în pasta încă moale a recipientului, a străpuns și a înlăturat totuși stratul subțire de angobă, astfel încât decorul liniar a rămas mat și fără angobă. Marginea vasului, evazată și îngroșată la exterior, are o arcuire interioară, realizată probabil pentru a facilita așezarea unui eventual capac ($H = 29,4 \text{ cm}$)².

Vasul folosit drept capac era un castron (Fig. 2, 1) lucrat la roată, din pastă fină cărămizie, densă și bine frământată, acoperit cu o angobă de culoare roșie. Castronul, fragmentat în mai multe bucăți, avea partea superioară cilindrică, marginea subțiată și ușor răsfântă, un prag accentuat pe umăr și fundul inelar profilat ($H = 7 \text{ cm}$)³.

Moneda romană amintită, un denar din vremea împăratului Marcus Aurelius (anul 174)⁴, a fost descoperită cu ocazia unor lucrări de prașilă în primăvara anului 1961, pe ogorul lui Adăscăliței Petru din punctul numit *Dealul Cepei* sau *Babnă* (Fig. 3). Locul se află la circa 100 m depărtare de punctul în care a fost descoperit mormântul de incinerare.

² Vasul a fost inclus în expoziția permanentă a Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași, care la acea dată funcționa în cadrul Institutului de Istorie și Arheologie al Academiei Române și în inventarul căruia a fost înregistrat la nr. II-2727.

³ Fragmentele acestui castron, inventariat la aceeași dată (14 mai 1963) cu vasul folosit ca urnă, la nr. II-2728, nu au mai putut fi găsite după mutarea institutului din 1970 într-o altă locație, iar desenul de la fig. 2, 1 a fost realizat după o schiță în creion făcută înainte de dispariția acestuia, de semnatarul acestei lucrări.

⁴ V. Mihăilescu-Bîrliba, V. Butnariu, *Descoperiri monetare din Moldova (I)*, în *ArhMold*, XII, 1988, p.315 (nr. 28), fig. 3, 28. Fotografia monedei și retușarea ei pentru publicare au fost realizate de colegul Lucian Munteanu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

Prin reforma administrativă din 1968, localitatea Țintirim a intrat în componența satului Hârtoape din comuna Vânători, județul Iași⁵. Fostul cătun/sat Țintirim a purtat, de-a lungul anilor, și alte nume, cum ar fi Poienița, Părtănoșii sau Satul Nou, a fost înglobat de mai multe ori la satul Hârtoape, alcătuind partea de sud-est a acestuia și a aparținut de comunele Lespezi, Bădilița (purtaș uneori numele de Crivești) sau Stolniceni-Ghițescu, localitate careia din 1968 i s-a schimbat numele în Vânători⁶.

Descoperirile de la Hârtoape, atât mormântul de incinerare, cât și moneda romană de argint, au fost menționate în câteva lucrări publicate de-a lungul anilor, dar niciodată sub numele localității Hârtoape, așa cum ar fi fost corect. Unele inadvertențe se datorează modificărilor aduse de reforma administrativ-teritorială din 1968, care n-au fost cunoscute suficient de bine și nici respectate întotdeauna de autori. Dar o parte din ele au fost determinate uneori și de preluarea unor informații incomplete sau chiar eronate, care circulau oral între specialiști, fără a mai fi verificate la cei care dețineau informația.

Cea mai veche știre despre necropola dacilor liberi de la Hârtoape a apărut în cunoscuta lucrare *Așezări din Moldova* din 1970, care folosește deja nomenclatorul unităților administrativ-teritoriale stabilite prin reforma din 1968. Informația despre mormântul de incinerare de la Hârtoape, menționată (fără a comunica sursa) sub numele *Pașcani-Țintirim (jud. Iași)*, nu a mai fost cuprinsă în partea de repertoriu a lucrării, ci doar introdusă în sinteza făcută asupra datelor acestuia și luată în considerare la statistica generală a necropolelor dacilor liberi și la repartizarea lor pe diferitele subunități geografice⁷.

Numele de Pașcani-Țintirim cuprinde numele a două localități, care reflectă în parte situația anterioară reformei din 1968. Mai corect ar fi fost, chiar păstrând nomenclatorul vechi de localități, să se folosească forma inversată de nume, adică Țintirim-Pășcani, pentru a indica mai întâi localitatea de descoperire, sub numele căreia să se introducă noul sit arheologic. Țintirim reprezintă localitatea descoperirii, iar Pașcani pe cea a orașului în apropierea căruia se afla și spre care gravita satul respectiv. Oricum, o localitate Țintirim nu mai exista ca nume după înglobarea ei la satul Hârtoape, așa încât informația cu privire la această descoperire a fost dată eronat.

⁵ *Județele României Socialiste*, București, 1969, p.326; D. Moldovanu (coord.), *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I. *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772-1988*, Partea 1, București, 1991, p.535-536.

⁶ Țintirimul¹ vezi Poienița² în *Ibidem*, Partea a 2-a, București, 1992, p.921, 1234.

⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p.68-69.

Următoarea știre despre necropola dacilor liberi de la Hârtoape este publicată tot sub numele Pașcani-Țintirim de Gh. Bichir, care o preia din lucrarea menționată anterior, pe care o și citează. Mai întâi informația apare în monografia despre cultura carpică în limba română (1973)⁸, iar apoi în varianta tradusă în limba engleză (1976)⁹. Necropola a fost introdusă și pe două hărți, una cu toate descoperirile aparținând dacilor liberi (Pl. I) și alta numai cu descoperirile funerare ale acestora (Pl. III). Cartarea necropolei de la Hârtoape este diferită pe cele două hărți și eronată în ambele cazuri. Astfel, pe planșa I, necropola de la „Pașcani-Țintirim” a fost introdusă pe lista descoperirilor la nr. 34 și poziționată eronat pe malul drept al Siretului¹⁰. Pe harta cu răspândirea numai a necropolelor dacilor liberi, descoperirea apare sub numele de Țintirim (denumirea oficială a localității înainte de a fi înglobată la satul Hârtoape) și plasată eronat mult mai spre est și anume pe malul drept al Bahluiului. Presupunem că intenția a fost aceea de a fixa locul tot pe malul drept al Siretului și că eroarea aparține fie autorului Gh. Bichir, fie desenatorului care a executat harta respectivă¹¹.

Din cele două lucrări menționate ale lui Gh. Bichir mai este clar că el a beneficiat și de alte informații decât acelea apărute în *Așezări din Moldova*, pe care o citează. Astfel, Gh. Bichir încearcă o interpretare a variantei ritului de înmormântare căruia îi aparține mormântul de incinerație de la Hârtoape. El sintetizează riturile de înmormântare ale dacilor liberi și întocmește un tabel în care sunt stabilite patru variante pentru mormintele de incinerație.

Conform Tabelului nr. 1, mormântul de la Pașcani-Țintirim avea oasele calcinate depuse în urnă, iar aceasta s-ar fi aflat într-o casetă de piatră¹². Această informație referitoare la mormântul de la Hârtoape, reieșită din rubricile tabelului, nu mai este comentată în textul lucrării, în care, totuși, există un paragraf ce ne explică prezența lui în tabel. Contextul de care poate fi legat introducerea mormântului de la Hârtoape în tabelul 1 este cel referitor la variantele ritului funerar al incinerației la dacia liberi sesizate de Gh. Bichir. El observă patru variante, pe care mai întâi le formulează, iar apoi le analizează separat. Acestea ar fi: 1. morminte de incinerație în urnă cu capac; 2. morminte cu resturile incinerate puse direct în groapă, fără urnă; 3. morminte de incinerație în urnă fără capac; 4. morminte cu resturile

⁸ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Biblioteca de arheologie, XX, București, 1973, p.29.

⁹ Idem, *The Archaeology and History of the Carpi from the Second to the Fourth Century A.D.*, BAR Supplementary Series, 16 (I), Oxford, 1976, p.18, 178.

¹⁰ Idem, *op.cit.*, 1973, pl. I (Harta nr. 1), nr. 34; Idem, *op. cit.*, II, 1976, pl. I (Map 1), nr. 34.

¹¹ Idem, *op.cit.*, 1973, pl. III (Harta nr. 3); Idem, *op. cit.*, II, 1976, pl. III (Map 3).

¹² Idem, *op.cit.*, 1973, p.43, Tabel nr. 1 (nr. 20); Idem, *op. cit.*, I, 1976, p.32, Table 1, nr. 20.

incinerate depuse „într-un fel de casetă, improvizată din lespezi de piatră, fără urnă”¹³.

În textul referitor la variantele de rit ale mormintelor de incinerare aparținând dacilor liberi din Moldova, Gh. Bichir nu a mai luat în discuție mormântul de la Hârtoape. Ipotețic, după datele eronate din tabelul 1, acesta ar fi trebuit inclus în varianta a patra de rit, caracterizată prin depunerea resturilor incinerate direct într-o casetă amenajată din lespezi de piatră, fără urnă. El atribuie acestei variante doar mormântul de incinerare nr. 7 de la Moldoveni - Gabăra¹⁴. Explicația probabilă pentru care mormântul de la Hârtoape nu a mai fost inclus în varianta a 4-a de rit ar putea fi aceea că acesta avea resturile incinerate depuse într-o urnă, pe când mormântul amintit de la Moldoveni avea oasele calcinate puse direct în groapă. Prin urmare, pentru a cuprinde și complexul funerar de la Hârtoape, ar fi trebuit lărgită sfera variantei 4 sau eventual introducerea a încă unei variante (a cincea), cu resturile incinerate puse în urnă, iar aceasta într-o casetă din lespezi de piatră.

Acreditarea unei variante de rit cu morminte având resturile incinerate depuse într-o casetă din lespezi de piatră este o idee fără nici o credibilitate. Este adevărat, obiceiul la dacii liberi din Moldova de a căptuși uneori gropile mormintelor cu lespezi de piatră mai mari sau mai mici este atestat destul de rar în câteva necropole, atât la incinerări (cu sau fără urnă), cât și la înhumări și este de presupus că fenomenul se datorează influențelor din lumea romană. Spre exemplu, o asemenea situație a fost semnalată în necropola de la Văleni (com. Botești, jud. Neamț), unde lespezile de piatră au fost utilizate pentru amenajarea unor gropi de morminte, cum ar fi mormântul 415 de incinerare și mormintele 70, 160 și 528 de înhumare¹⁵.

Mențiunile despre mormântul de incinerare de la Hârtoape apărute în lucrările anterioare din anii 1970, 1973 și 1976 nu au fost cuprinse și în repertoriul arheologic în două volume pentru județul Iași, deși autorii au făcut cercetări de teren în raza localității Hârtoape. Mai mult, ei au făcut investigații chiar în punctul *La Moară* și au menționat corect că fostul cătun/sat Țintirim, care a avut și denumirea de Poienița, a fost înglobat la satul Hârtoape¹⁶.

Ceea ce trebuie reținut cu atenție, este faptul că în zona descoperirii mormântului de incinerare de la Hârtoape, apărut în repertoriul menționat

¹³ Idem, *op.cit.*, 1973, p.30; Idem, *op. cit.*, I, 1976, p.18-19.

¹⁴ Idem, *op.cit.*, 1973, p.33; Idem, *op. cit.*, I, 1976, p.21.

¹⁵ I. Ioniță, V. Ursachi, *Văleni. O mare necropolă a dacilor liberi*, Iași, 1988, p.21, 41, 49, 58, 85-86, fig. 12, 31; 16, 22; 17, 15, 18.

¹⁶ V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, II, Iași, 1985, p.450-451.

sub numărul de cod LXXXVI.4.A. *Poenița - Moara (14)*, au fost descoperite multe materiale din epoci diferite, printre care din secolele II-I î. Hr., II-III, IV și IV-V d. Hr., pentru care în ilustrație se dau și unele fragmente ceramice care ar aparține acestor secvențe cronologice. Desigur, este dificil de stabilit acestor atribuiri o credibilitate absolută numai după piesele cuprinse în ilustrație. Unele tipuri de vase supraviețuiesc o perioadă mai îndelungată, astfel că ele nu pot fi un indicator precis. Spre exemplu, pentru secolele II-I î. Hr. în repertoriu sunt ilustrate trei fragmente și anume Fig. 42,1 și 50, 8,13. Ultimele două vase lucrate cu mâna (de la Fig. 50, 8, 18) au o formă cu o mare durată în timp și de aceea nu pot indica o încadrare cronologică exactă. Totodată, și ceașca dacică de tip clasic cu toarta plină (ilustrată la Fig. 42, 1) are o mare durată în timp, din sec. II î. Hr. și până în sec. IV d. Hr. O asemenea evoluție și cronologie a fost sesizată încă de multă vreme de I. H. Crișan¹⁷. Astfel, ceștile dacice cu toarta plină (variante III) au fost datate la Poiana în secolele II î. Hr. - I d. Hr.¹⁸, iar la Brad în ultimele două niveluri dacice (sec. I î. Hr. - începutul sec. II d. Hr.)¹⁹. De asemenea, ceașca tronconică cu toarta plină este prezentă și în cultura dacilor liberi din secolele II-III d. Hr., așa cum o dovedesc exemplarele descoperite la Poienеști²⁰, Poiana Dulcești - *Siliște*, Piatra Neamț - *Lutări*²¹ și Văleni²², precum și mai târziu în cultura Sântana de Mureș din secolul al IV-lea d. Hr.²³. Prin urmare, după ilustrația dată în repertoriul județului Iași, nu există nici o certitudine cu privire la existența unei eventuale așezări din sec. II-I î. Hr. în punctul Hârtoape - *La Moară*.

Referitor la același repertoriu al județului Iași, trebuie făcută și precizarea că localizarea punctului *La Moară* pe harta comunei, raportată la

¹⁷ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică – cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p.17, 153-160, pl. XLVI, 1.

¹⁸ S. Teodor, M. Nicu, S. Țau, *Ceramica din așezarea geto-dacică de la Poiana, județul Galați*, în *ArhMold*, XXIII-XXIV (2000-2001), 2003, p.25, fig. 39, 2; 41, 16; 45, 10; 48, 6; 49, 9, 11; 50, 4; 111, 4, 11, 14, 22; 112, 7, 9, 11; 114, 7, 11; R. Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, Bibliotheca Thracologica XXXIX, București, 2003, p.75, fig. 176, 2; 179, 16; 183, 10; 186, 6; 187, 9, 11; 188, 4.

¹⁹ V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica X, București, 1995, p.162, pl. 69, 10-28; 266, 1-6.

²⁰ R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienеști din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p.348, 410, fig. 172; 335, 1.

²¹ Gh. Bichir, *op. cit.*, 1973, p.64 (tip.a/2), pl. XXXIX, 2; XLI, 4; Idem, *op. cit.*, 1976, p.51, pl. XXXIX, 2; XLI, 4.

²² I. Ioniță, V. Ursachi, *op. cit.*, p.39, 68, fig. 39, 4.

²³ I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sântana de Mureș - Cerneahor pe teritoriul R. S. România*, în *ArhMold*, IV, 1966, p.206, fig. 15, 2, 6; V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad - Valea Seacă (sfârșitul sec. al III-lea - a doua jumătate a sec. al V-lea)*, București, 2004, fig. 34, 16; 35, 3; 38, 1.

vatra satului Hârtoape, este eronată²⁴, întrucât fostul sat Țintirim, numit anterior și Poienița, reprezintă partea de sud-est a vetrei actuale a satului Hârtoape și nu cea de nord-vest, unde îl plasează autorii repertoriului.

Ultima informație asupra sitului dacilor liberi de la Hârtoape - *La Moară* apare într-o cronică a descoperirilor monetare din Moldova, care se referă exclusiv la moneda găsită în apropierea mormântului de incinerare aparținând dacilor liberi. Primul din cei doi autori ai cronicii numismatice menționate a primit informația la scurt timp după cercetările de teren chiar de la semnatarul acestei note, cu datele oficiale din nomenclatorul localităților din momentul respectiv, anterior reformei administrative din 1968. În absența unor informații precise asupra modificărilor intervenite, și anume înglobarea cătunului Țintirim la satul Hârtoape și schimbarea denumirii centrului comunal din Stolniceni-Ghițescu în Vânători, autorii cronicii numismatice au operat cu unele informații neautorizate, astfel că numele fostului cătun Țintirim a rămas ca denumire a punctului de descoperire, considerat a se afla în raza satului Lunca, localitate componentă a orașului Pașcani²⁵. Prin urmare, localitatea de descoperire a denarului de la Marcus Aurelius trebuie rectificată: în loc de „Lunca, municipiul Pașcani” să fie localizată în satul Hârtoape, com. Vânători, jud. Iași.

*

Vasele de tipul urnei de la Hârtoape sunt cunoscute în număr redus încă din perioada Latène III, așa cum o arată un exemplar de la Răcățău²⁶, precum și alte câteva de la Poiana, unde apar în variante diferite, mai ales cu dimensiuni mai reduse și cu gâtul strâmt²⁷. Dar numărul lor este mult mai mare în mediul cultural al dacilor liberi din secolele II-III d. Hr., când ele sunt prezente atât în așezări, cât și în necropole, unde au fost utilizate ca urne. De altfel, această categorie de recipiente a atras atenția mai ales prin exemplarele din necropole, păstrate în condiții mult mai bune și de obicei întregi. Nu intenționăm să facem aici un studiu mai amplu referitor la folosirea lor în așezări, unde puteau avea funcționalități multiple.

Exemplarele descoperite în necropole, păstrate mai întotdeauna întregi sau aproape întregi, permit o clasificare tipologică mai fină și, de asemenea, o încadrare cronologică mai precisă, atunci când în inventarul mormintelor se află obiecte mai sigur databile, cum ar fi fibulele sau alte

²⁴ V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, p.450, harta LXXXVI, 14.

²⁵ V. Mihăilescu-Bîrliba, V. Butnariu, *op. cit.*, p.315, nr. 28.

²⁶ V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică descoperită în dăva de la Răcățău, comuna Horgești, jud. Bacău*, în *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987), 1987, p.134, fig. 49, 2.

²⁷ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, 2003, p.83, fig. 213, 3-4, 6.

accesorii vestimentare și podoabe. Cea dintâi descoperire a unei urne de acest tip pare să fie exemplarul recuperat în 1929 de I. L. Neagu în necropola dacilor liberi de la Vârteșcoiu (jud. Vrancea) și publicat ulterior drept „o frumoasă amforă greacă”²⁸. Formularea autorului arată și originea evidentă greacă a vaselor de acest tip în ceramica dacică.

Alte patru urne de același tip au fost descoperite în 1949 în mormintele nr. 39, 65, 101 și 150 din necropola dacilor liberi de la Poienеști²⁹. A urmat apoi urna din mormântul de la Conțești (com. Valea Seacă, jud. Iași) descoperită întâmplător în 1955³⁰ și alte câteva apărute în 1957 prin săpăturile de la Pădureni (jud. Vrancea)³¹. Mai multe urne din aceeași categorie au fost descoperite în anii 1961 și 1962 în necropola de la Dumitrești Gălății (com. Schitu Duca, jud. Iași). Din cele trei morminte de incinerare dezvelite prin săpături, prin care nu s-au putut evalua nici măcar cu aproximație numărul complexelor funerare sau întinderea necropolei, unul din ele (mormântul nr. 2) conținea o urnă asemănătoare aceleia de la Hârtoape³². De asemenea, alte cinci urne de același tip provin din mormintele distruse prin lucrările agricole³³.

Altă necropolă în cuprinsul căreia au fost descoperite destul de multe vase cu două torți din categoria amforelor cu fundul plat lucrate din pastă fină cenușie este aceea de la Siliștea (com. Iana, jud. Vaslui). Astfel, șase din cele nouă morminte de incinerare descoperite în 1963 cu ocazia lucrărilor de reamenajare a șoselei comunale aveau ca urnă amfore cenușii cu fundul inelar (mormintele nr. 4-9)³⁴. Tot acestui tip ar putea să îi aparțină și urna din mormântul 3³⁵. Prin urmare, cel puțin două treimi din urne aparțin acestui tip, ceea ce rămâne o excepție pentru toată cultura dacilor liberi.

²⁸ I. L. Neagu, *Noi achizițiuni ale Muzeului de Antichități din Iași. II. Stațiunea barbară de la Vârteșcoi*, în *AA*, III, 5-6 (1930), 1931, p.45-46, fig. 3, 1.

²⁹ R. Vulpe, *op. cit.*, p.323-324, 334, 347, 367, fig. 122-123; 144; 173; 221; 357, 2.

³⁰ Em. Zaharia, *Mormântul de incinerare din secolul al III-lea e. n. de la Conțești (r. Pașcani, reg. Iași)*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p.491-493; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p.285 (nr. 228 a), pl. CCXXIV, 13.

³¹ S. Morintz, Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, VI, 1959, p.490, fig. 2, 1.

³² I. Ioniță, *Necropola daco-carpică de la Dumitrești Gălății, județul Iași*, în *ArhMold*, VI, 1969, p.123, 125, fig. 3, 3.

³³ Cu ocazia publicării necropolei se consemna și observația că numărul urnelor de acest tip era destul de mare la Dumitrești Gălății (6 din cele 19 urne de incinerare, constituind circa o treime din total), *Ibidem*, p.125, 129, 134, fig. 3, 2; 4, 3-4; 5, 3; 6, 4.

³⁴ I. Ioniță, *Necropola dacilor liberi de la Siliștea (com. Iana, jud. Vaslui)*, în *Acta Musei Tutovensius*, VI, 2011, p.38-40, fig. 3, 4; 5, 3.

³⁵ *Ibidem*, p.38, fig. 3, 3.

Desigur, trebuie avut în vedere numărul foarte redus de morminte din această necropolă.

O situație deosebită și destul de neclară poate fi observată în necropola dacilor liberi de la Bărboasa - *Dealul Gălănești* (jud. Bacău), în cuprinsul căreia au fost descoperite 291 de morminte de incinerare. Într-o scurtă lucrare publicată după prima campanie de săpături din 1965, cu prilejul căreia au fost dezvelite 93 de morminte, se menționează că cele mai frecvente vase folosite ca urne ar fi amforele cu două torți lucrate la roată din pastă fină cenușie. Fiind o lucrare preliminară, elaborată și publicată cu scopul de a face doar o prezentare generală, ea nu cuprinde un catalog al mormintelor și nici prea multe detalii, astfel încât nu se poate estima numărul acestora și nici în care complexe au fost găsite. Se poate numai menționa că o astfel de urnă cu două torți a fost găsită în mormântul 13, informație care nu rezultă din text, ci din ilustrație și legenda figurilor³⁶.

Lucrarea finală, tratând toate cele 291 de morminte de incinerare descoperite până în 1968, în care se prezintă și catalogul complet al necropolei, oferă o altă imagine. Astfel, 193 din totalul celor 291 de morminte aveau oasele calcinate depuse în urne, iar la restul de 98 acestea au fost puse direct în groapă. În ceea ce privește urnele, una era reprezentată de o amforă romană, 30 erau lucrate cu mâna din pastă grosieră, iar 162 erau lucrate la roată din pastă fină. Acestea din urmă aveau, de cele mai multe ori, culoarea cenușie (121 urne) și numai mult mai rar culoarea cărămizie (41 urne)³⁷.

Înainte de orice analiză tipologică a acestor 162 de urne lucrate la roată din pastă fină, se impune precizarea că vasele de tipul amforelor cu două torți și fund inelar descoperite în cultura dacilor liberi au aproape în exclusivitate culoarea cenușie. Numai cu foarte rare excepții au fost semnalate și vase de acest tip arse la roșu. Astfel, un prim exemplar a fost descoperit în nivelul II din așezarea de la Poiana - Dulcești³⁸ și un al doilea în mormântul 84 de la Bărboasa³⁹. Prin urmare, vasele de tipul amforelor cu două torți și fund inelar trebuie căutate printre urnele de culoare cenușie din această necropolă.

Dacă încercăm o analiză chiar sumară a necropolei de la Gălănești pe baza catalogului publicat în lucrarea finală din 1975, constatăm că o

³⁶ C. Buzdugan, V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de la Bărboasa – Bacău*, în *Carpica*, I, 1968, p.202, fig. 3, 2.

³⁷ V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești - Bărboasa, comuna Oncești, județul Bacău*, în *Carpica*, VII, 1975, p.64.

³⁸ Gh. Bichir, *op. cit.*, 1973, p.80.

³⁹ V. Căpitanu, *op. cit.*, 1975, p.73.

asemenea analiză nu poate fi realizată, întrucât informațiile oferite de aceasta sunt extrem de reduse și destul de îndoielnice. Chiar numărul total de urne menționate pe categorii de autorul săpăturilor este greu de verificat după catalog, deoarece la marea majoritate a urnelor cenușii nu sunt menționate formele și nu sunt date în ilustrație. Urne de tipul amforelor cenușii cu două torți și fund inelar au fost menționate doar în următoarele opt morminte de incinerare: 10, 13, 27, 90, 121, 122, 158 și 179⁴⁰. Încă o urnă de același tip ar mai putea fi și în mormântul nr. 156⁴¹. Dintre acestea au fost ilustrate doar urnele din mormintele nr. 13 (foto), 158 (desen și foto) și 179 (desen)⁴².

În perioada anilor 1970-1974 au fost descoperite alte cinci necropole ale dacilor liberi, în care au fost folosite amfore de tipul celor aflate în discuție ca urne. Două dintre aceste necropole s-au găsit la Bârlad - Prodana (mormântul 2)⁴³ și Mălușteni (jud. Vaslui) (mormintele nr. 1, 10, 12 și 18)⁴⁴. Urmează mormintele de la Sohodor (com. Horgești, jud. Bacău)⁴⁵, Săucești (jud. Bacău) (mormântul 48)⁴⁶ și Podeni (jud. Suceava), în care opt morminte (nr. 1, 3, 6, 19, 23, 24, 29 și 35) de incinerare aveau ca urnă câte o amforă cu două torți și fund inelar. Așadar, în circa 25% din mormintele de incinerare în urne de la Podeni s-au folosit vasele de tip amforă⁴⁷, ceea ce reprezintă un procent destul de ridicat.

Un interes aparte îl constituie necropola dacilor liberi de la Zvoriștea, în cuprinsul căreia s-au cercetat 95 de morminte de incinerare și în care fragmente de amfore cu două torți și fund inelar s-au descoperit de la 18 exemplare. Cu toate că la Zvoriștea au fost dezvelite și morminte de incinerare cu oasele calcinate depuse în urne, printre acestea nu se află nici o amforă. Fragmentele de amfore se găseau amestecate cu reziduurile de la rug și depuse direct în gropi⁴⁸.

⁴⁰ V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești - Bărboasa, comuna Oncești, județul Bacău*, în *Carpica*, VII, 1975, p.68-69, 74, 76, 79, 81.

⁴¹ *Ibidem*, p.79.

⁴² *Ibidem*, fig. 5, 1-2; 22, 1-2.

⁴³ V. Palade, *Noi descoperiri carpice în județul Vaslui*, în *Școala bărlădeană*, 3, 1971, p.93, 96, fig. 2, 1; I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.*, Iași, 1982, p.91, fig. 27, 2.

⁴⁴ *Ibidem*, p.97/99, fig. 2, 1.

⁴⁵ V. Căpitanu, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e. n. în județul Bacău*, în *Muzeul Național*, II, 1975, p.303, fig. 9, 3.

⁴⁶ Idem, *Necropola daco-carpică de la Săucești, județul Bacău*, în *Carpica*, VIII, 1976, p.157, 181, fig. 8, 3.

⁴⁷ M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova. Contribuții arheologice. Necropolele de la Podeni și Zvoriștea*, Iași, 1999, p.23-28, 93-96, fig.11.

⁴⁸ *Ibidem*, p.32-41, 93-96, fig. 12.

În sfârșit, alte câteva vase de tip amforă cu fundul inelar folosite ca urne au mai fost descoperite la Stânca (com. Ștefănești, jud. Botoșani) (mormintele nr. 26 și 27)⁴⁹, Comarna (jud. Iași)⁵⁰, Popești - *Nastac* (com. Dragomirești, jud. Vaslui)⁵¹, Tanacu - *Chiscul Ulucilor* (jud. Vaslui)⁵² și Oncești - *Canton* (jud. Bacău)⁵³.

Tipul de amforă cu două torți și fund inelar lucrat la roată din pastă fină cenușie, numit uneori în literatura de specialitate și „amforă carpică”, mai apare pe teritoriul Moldovei în inventarul a două morminte de înhumare sarmatice din Câmpia Moldovei, fiind considerate ca vase de ofrandă. Cele două morminte au fost descoperite pe malul stâng al Jijiei, în localitățile Albești (jud. Botoșani)⁵⁴ și Pogorăști (com. Răuseni, jud. Botoșani)⁵⁵.

După toate caracteristicile, cele două vase descoperite în mormântul de incinerare de la Hârtoape aparțin culturii dacilor liberi. În această privință, nici apartenența culturală și nici cea etnică a mormântului nu poate ridica vreo problemă. De altfel, toată zona din preajma Pașcanilor, situată pe valea râului Siret, este foarte bogată în vestigii aparținând dacilor liberi. Una din acestea se găsește la numai câțiva kilometri depărtare de necropola de la Hârtoape și anume la Crivești - *Vatra satului*.

Ceva mai dificilă este încadrarea sa cronologică, întrucât din inventarul mormântului lipsesc obiecte ce ar putea oferi date mai precise. Pentru amforele cu două torți și fund inelar nu există nici un fel de cronologie bazată pe caracteristici tipologice, de aceea trebuie să fie acceptată, deocamdată, o cronologie mai largă, în secolele II-III d. Hr. Totuși, ținând seama de unele detalii prin care se deosebește de exemplarele din Latene III, optăm pentru o datare începând din a doua jumătate a secolului al II-lea d. Hr. În ceea ce privește castronul folosit drept capac al urnei, acesta ar putea fi datat mai curând în prima jumătate a secolului III d.

⁴⁹ I. Ioniță, O. L. Șovan, *Necropola dacică de la Stânca (comuna Ștefănești, jud. Botoșani)*, în *Hierasus*, V, 1984, p.93, 97, 99-100, fig. 6, 1, 3.

⁵⁰ Descoperire întâmplătoare. Material inedit.

⁵¹ V. Căpitanu, *Descoperiri arheologice în comunele Tanacu și Dragomirești (județul Vaslui)*, în *AMM*, I, 1979, p.233-234, fig. 3, 4; 4, 2.

⁵² *Ibidem*, p.228, fig. 3, 1.

⁵³ I. Mitrea, *Noi contribuții arheologice la cunoașterea istoriei și civilizației dacilor liberi de la est de Carpați în secolele II-III*, în *Carpica*, XX, 1989, p.163, fig. 16, 6.

⁵⁴ O. L. Șovan, V. Chirica, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în *Hierasus*, V, 1983, p.81, fig. 3, 2; 4, 1.

⁵⁵ I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în *ArbMold*, II-III, 1964, p.312, fig. 5, 1.

Hr., perioadă în care ar trebui încadrat și mormântul de incinerare de la Hârtoape.

Cartarea necropolelor aparținând dacilor liberi cu urne de tipul amforelor cu fund inelar nu prezintă nici o situație deosebită (Fig. 4). În general, ele sunt răspândite aproximativ în tot arealul ocupat de necropolele dacice din această perioadă, fiind mai frecvente acolo unde și descoperirile de morminte sunt mai numeroase. Totuși, unele nuanțări privind arealul și frecvența vaselor de acest tip la dacii liberi ar putea fi făcute, eventual, și după cartarea exemplarelor de amfore provenite din așezări.

Ein gräberfeld der freien daker bei Hârtoape

(gem. Vânători, bez. Iași)

Zusammenfassung

1962 wurde am Rande des Dorfes Hârtoape (Gem. Vânători, Bez. Iași) ein Brandgrab zufällig entdeckt, und vom ihm sind zwei lokalen Drehscheibentongefäße aus feinem Ton erhalten. Eine graue Amphora mit zwei Henkeln und Standring diente als Urne und eine ziegelfarbige Schale als Deckel. Zeitlich ist das Urnengrab in der ersten Hälfte des 3. Jh. zu datieren.

Abbildungsverzeichnis:

- Abb. 1. Karte der Gemeinde Vânători. Siedlung (2) und Gräberfeld der freien Daker: 1. Hârtoape – Weichbild; 2. Crivești – Weichbild.
- Abb. 2. Hârtoape – Weichbild. Torgefäße als Urne (2) und Deckel (1) benutzt.
- Abb. 3. Hârtoape – Weichbild. Römischer Denar von Marcus Aurelius.
- Abb. 4. Verbreitung der zweihenkelige Amphoren mit Standring als Urne bei den freien Dakern (1-19) und als Beigabe bei den Sarmaten (20-21) benutzt: 1. Bârboasa; 2. Bârlad - Prodana; 3. Comarna; 4. Conțești; 5. Dumitrești Gălățui; 6. Hârtoape; 7. Mălușteni; 8. Oncești; 9. Pădureni; 10. Podeni; 11. Poienești; 12. Popești; 13. Săucești; 14. Siliștea; 15. Sohodor; 16. Stâncă; 17. Tanacu; 18. Vârteșcoiu; 19. Zvoriștea; 20. Albești; 21. Pogorăști.

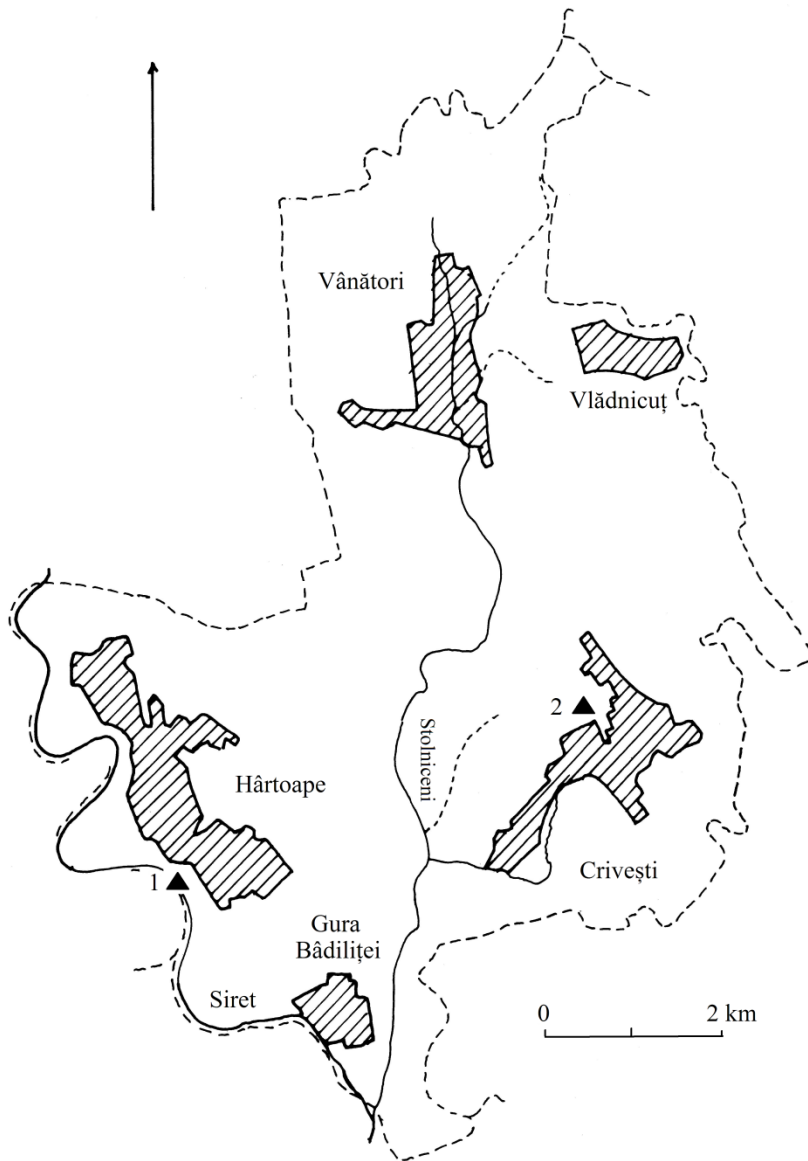

Fig. 1.

Harta comunei Vânători. Așezarea (2) și necropola (1) aparținând dacilor liberi:

1. Hârtoape - *La Moară*; 2. Crivești - *Vatra satului*

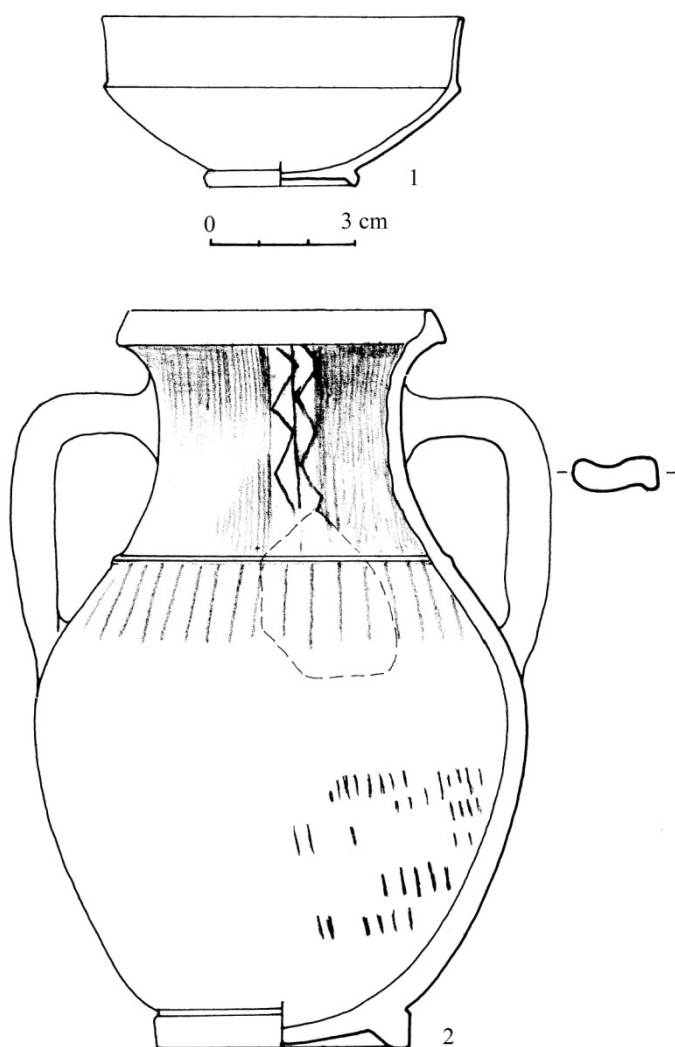

Fig. 2.
Hârtoape - *La Moară*. Vasele folosite ca urnă (2) și capac (1)

Fig. 3.
Hârtoape - *La Moară*. Denar roman din vremea lui Marcus Aurelius

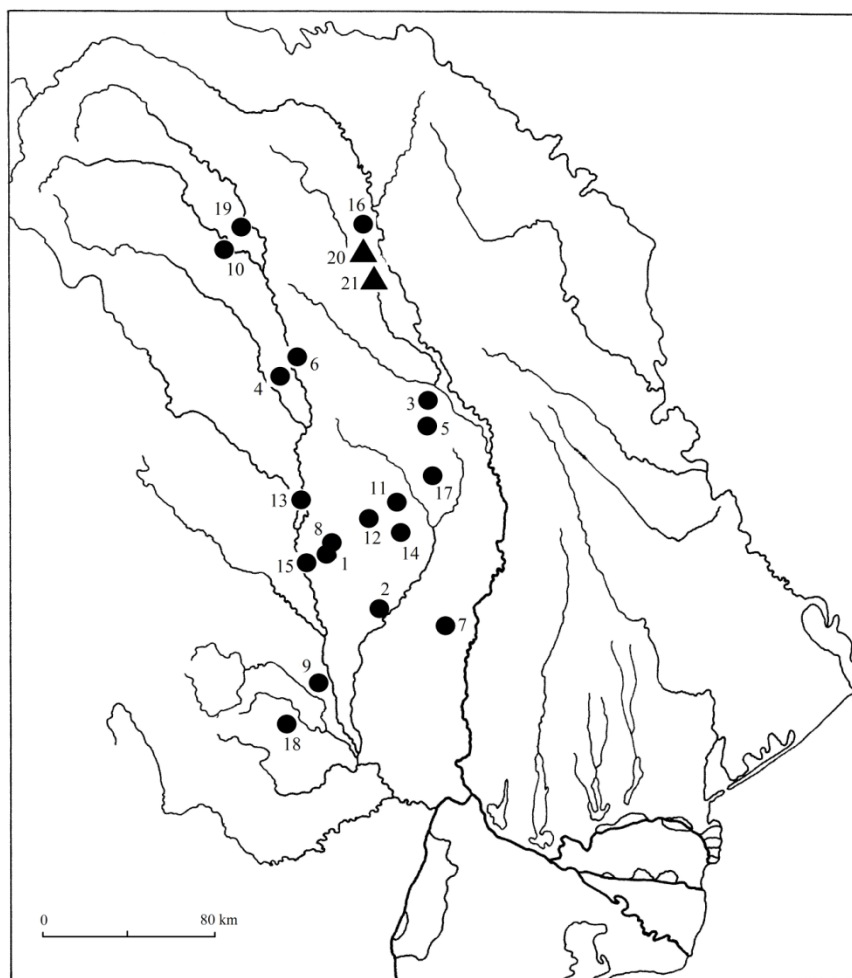

Fig. 4.

Răspândirea amforelor cu două torți și fund inelar folosite ca urne la dacii liberi (1-19) și ca recipiente cu ofrande alimentare la sarmați (20-21):

1. Bărboasa; 2. Bârlad - Prodana; 3. Comarna; 4. Conțești; 5. Dumitreștii Gălății;
6. Hârtoape; 7. Mălușteni; 8. Oncești; 9. Pădureni; 10. Podeni; 11. Poienestii;
12. Popești; 13. Săucești; 14. Siliștea; 15. Sohodor; 16. Stânca; 17. Tanacu;
18. Vârteșcoiu; 19. Zvoriștea; 20. Albești; 21. Pogorăști